

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

THE SOCIAL CAPITAL AND IT'S ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

У статті розглянуто поняття «соціальний капітал». Досліджено його сутність та основні функції. Відзначено вплив соціального капіталу на економічний розвиток. Розглянуто варіанти оцінки соціального капіталу. Визначено умови та наслідки формування громадського суспільства. Підкреслено важливість формування високого рівня довіри між людьми у суспільстві. Надано основні напрями трансформації соціального капіталу в Україні.

Ключові слова: соціальний капітал, економічний розвиток, громадське суспільство, рівень довіри, партнерство держави та громадськості.

В статье рассмотрено понятие «социальный капитал». Исследованы его сущность и основные функции. Отмечено влияние социального капитала на экономическое развитие. Рассмотрены варианты оценки социального капитала. Указаны условия и последствия формирования гражданского общества. Подчеркнута важность формирования высокого уровня доверия между

людьми в обществе. Приведены основные направления трансформации социального капитала в Украине.

Ключевые слова: социальный капитал, экономическое развитие, гражданское общество, уровень доверия, партнерство государства и граждан.

The concept «social capital» is considered in the article. The essence of the concept and it's main functions are investigated. The influence of the social capital on the level of the economic development is marked. The main variants of the assessment of the social capital are considered. The main conditions and effects of the forming of the civil society are indicated. The importance of the forming of the high level of the credibility of the people in the society is underlined. The main directions of the transformation of the social capital in Ukraine are given.

Key words: the social capital, economic development, the civil society, the level of credibility, the partnership of the government and the citizens.

УДК 316.3:330.34

Матросова Л.М.

д.е.н., професор, професор кафедри державних фінансів
Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Постановка проблеми. Останнім часом у сучасному світі зростає роль людини та її розвитку, а також забезпечення ефективного механізму взаємодії між членами суспільства. Доведено, що найбільш вигідними з економічного погляду є інвестиції у людину, розвиток інтелектуального капіталу та створення комфортних умов співпраці людей. Важливе місце в цьому займає соціальний капітал як чинник формування сучасного громадського суспільства. Ці проблеми є актуальними для України, що проходить складний шлях реформування соціально-економічних відносин та формування сучасного громадського суспільства.

В умовах поширення глобалізації та зростання впливу різних чинників, що забезпечують економічне зростання, суттєво підвищується роль соціальних складників розвитку економіки. Тому останнім часом науковці та фахівці почали, поряд із традиційними, виділяти такі специфічні обставини, як стан соціальних відносин у суспільстві, характер та якість зв'язків між різними економічними суб'єктами, особливості ділової репутації економічних суб'єктів, рівень довіри до них із боку клієнтів та партнерів, принципи соціальної відповідальності бізнесу та корпоративної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній літературі серед чинників добробуту та зростання все частіше використовуються такі поняття, як довіра та мережева діяльність, що об'єднуються у визначення «соціальний капітал». Зараз проблеми соціального капіталу

активно досліджуються у межах різних наук, починаючи з економіки та закінчуючи етнопсихологією.

Окремі аспекти щодо розвитку та вдосконалення соціального капіталу досліджено такими зарубіжними представниками інституційного та неоінституційного напрямів економічної теорії, як Дж. Коулмен, Р. Роуз, Р.Д. Патнем, А. Портес, Дж. Барон, Ф. Фукуяма та ін.

Слід зазначити, що термін «соціальний капітал» має відносно невелику історію використання. Вперше його запропонував у 1916 році Лід Джансон Ханіфан, доводячи необхідність налагодження соціальних відносин між індивідами, що утворюють соціальну одиницю. У подальшому поняття «соціальний капітал» застосував в 1983 році П'єр Бурдьє для позначення соціальних зв'язків, що можуть виступати ресурсом для отримання вигоди. Він визначав соціальний капітал як «ресурси, засновані на родинних відносинах та відносинах у соціальній групі, що організована за принципом участі» [1, с. 66].

Але найбільшу популярність термін «соціальний капітал» отримав у розширеному трактуванні Дж. Коулмена, згідно з яким це – потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги, що формується у міжособистісних відносинах: зобов'язання та очікування, інформаційні канали та соціальні норми [2, с. 124]. Ф. Фукуяма розглядає соціальний капітал як певний набір неформальних цінностей або норм, яких дотримуються члени громадського руху, що дає їм можливість співпрацювати один з одним [3].

Американський соціолог А. Портес вважає, що соціальний капітал притаманний самій структурі людських відносин, оскільки людина в цьому разі, будучи пов'язана з іншими людьми, отримує багато переваг. Соціальний капітал не може перебувати в чийсь власності, він являє собою суспільне благо, яким можуть користуватися всі члени суспільства.

В Україні поняття соціального капіталу та можливості його використання як чинника економічного зростання ще не досить вивчені. Суттєвий внесок в обґрунтування поняття «соціальний капітал» зробили українські дослідники: Е. Гугнін, А. Колодій, Ю. Привалов, О. Рогожин, Ю. Саєнко, В. Степаненко, А. Чемерис, В. Чепак, Н. Черниш. Окремі аспекти визначення ролі соціального капіталу у забезпеченні розвитку економіки розглядають у своїх наукових роботах такі економісти та соціологи, як В.В. Радаєв, П.Н. Шіхирев, І.Е. Діскін, С.А. Курганський, А.Н. Олейнік, Н.М. Рімашевський, А. Ляско та ін. Певний внесок у формування концепції людського та соціального капіталу зробили такі українські вчені, як Б. Буркинський, А. Колот, О. Грیشнова [4, 8], Г.К. Волкова [5], А.М. Гриненко [6], О.А. Єрмакова [7], Ю. Зайцев, О. Демків, М. Лесечко, О. Сидорчук та ін.

Але не досить дослідженими залишаються такі важливі питання, як визначення ролі та місця соціального капіталу серед інших традиційних видів та форм капіталу, що використовуються у сучасній економічній діяльності; характеристика механізму впливу соціального капіталу на економічне зростання; специфічні особливості розвитку сучасного соціального капіталу в Україні.

Підвищена значущість дослідження проблеми соціального капіталу у сучасній економіці та недостатня розробленість цього чинника зростання в економічній літературі зумовили вибір теми цієї статті.

Постановка завдання. Отже, метою статті є визначення особливостей та функцій соціального капіталу, а також його ролі у забезпеченні економічного розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному суспільствознавстві зусиллями соціологів, політологів, економістів, психологів, антропологів і представників інших наукових дисциплін сформувалося поняття «соціальний капітал» – громадський ресурс, що сприяє залученню інвестицій, розвитку економіки та торгівлі, вирішенню різних суспільних проблем. Соціальний капітал поширює інформацію, зміцнює довіру між партнерами по бізнесу, формує індивідуальну репутацію суспільним надбанням, мобілізує ресурси для громадських проектів, підтримує благодійність та інші форми альтруїстичної поведінки. Все вищезазначене дає змогу розглядати соціальний капітал як цінний ресурс розвитку суспільства поряд із традиційними чинниками – виробничим та людським капіталом.

В умовах глобальної економіки соціальний капітал набуває особливого значення. Завдяки його розвитку та зміцненню можна досягти не тільки підйому економіки, але і збільшення загального рівня добробуту суспільства. Підкреслюючи важливу роль соціального капіталу в сучасній економіці, відомий американський вчений Ф. Фукуяма розглядає приклади таких країн, як Японія, Китай, Південна Корея, Німеччина, Італія, США. Найвищий рівень розвитку соціального капіталу характерний саме для економічно розвинених країн світу – Японії, Німеччини та Південної Кореї [3].

Поняття «соціальний капітал», на думку Д.Ю. Бадалова, І.В. Ясинською, Е.А. Безмовної, пов'язують з економічним розвитком країни, розбудовою громадянського суспільства, підтримкою політичних та соціальних реформ, формуванням особистого добробуту громадян, міграцією населення та іншими процесами. Чим реальнішим стає перехід цивілізації на постіндустріальну стадію розвитку, тим все більш очевидним є той факт, що соціальні зв'язки, норми, переконання та правила відіграють важливу роль в економічному розвитку. Слід підкреслити, що зараз капіталом можуть бути не тільки фінансові кошти та засоби виробництва, але і якості людей, їх кваліфікація та форми взаємодії. Міжлюдські відносини можуть суттєво впливати на продуктивність економічної діяльності.

Рівень розвитку соціального капіталу безпосередньо пов'язаний з рівнем розвитку громадянського суспільства: слабке громадянське суспільство не здатне самостійно вирішувати суспільні проблеми та вимагає як альтернативи втручання держави; чим менше у суспільстві соціального капіталу, тим більше в ньому державної присутності. Але держава теж стає менш ефективною, якщо відсутні соціальні інститути та організації, що здатні «дисциплінувати» державу та закликати її до відповіді, до підзвітності перед суспільством та його громадянами.

Соціальний капітал можна характеризувати через його функції – тобто як сукупність певних множин, якими володіє індивід та які мають низку загальних властивостей – вони являють собою певні аспекти соціальних структур та сприяють діям індивіда всередині цих структур.

Водночас соціальний капітал є функцією соціальних відносин: зв'язки, що ґрунтуються на довірі та взаємності, сприяють більш продуктивній діяльності людей; такі відносини можуть приносити прибуток у вигляді різноманітних матеріальних і нематеріальних цінностей. Подібно до інших видів капіталу, соціальний капітал є продуктивним – він дає змогу досягти результатів, що неможливо було б отримати за його відсутності.

Відзначимо, що соціальний капітал може впливати на стан економіки та суспільства у двох напрямках – горизонтальному та вертикальному.

У першому разі функція соціального капіталу полягає у координації дій економічних агентів щодо запобігання «провалам» ринку без участі держави. У другому разі соціальний капітал сприяє консолідації та політичній активності громадян, а цілями колективних дій стають ефективна діяльність держави та функціонування заснованих нею соціально-правових інститутів.

За своєю структурою соціальний капітал є сукупністю різних знань, умінь, навичок, культурних, національних, духовних та ментальних традицій, ідеологічних доктрин, а також мотивації конкретних людей та їхнього життєвого досвіду, що сприймаються суспільством як соціально значущі та ціннісні орієнтири.

Але внаслідок різних трактувань цього поняття соціальний капітал вимірюється досить різними варіантами залежно від контексту. Найбільш розповсюджені варіанти оцінки соціального капіталу застосовуються у міжрегіональних дослідженнях – це такі цінності, як довіра, повага до оточення, готовність допомагати, толерантність, членство в асоціаціях та клубах за інтересами (наприклад, у профспілках), благодійність, волонтерство, розвиненість некомерційних організацій тощо.

Р.Д. Патнем вимірює соціальний капітал за допомогою індивідуальних індикаторів, таких як інтенсивність та сила контактів, членство в громадських об'єднаннях, електоральна активність, задоволеність відносинами, дотримання норм взаємності, почуття безпеки, довіра до сусідів та соціальних інститутів [9].

Вимірювання соціального капіталу на регулярній основі проводять статистичні органи Великої Британії, Канади, Австралії та інших країн світу. Координацію національних програм із вимірювання соціального капіталу здійснюють Світовий банк, під егідою якого було створено систему вимірювання соціального капіталу SOCAT (Social Capital Assessment Toolkit), а також ЮНЕСКО та ОЕСР.

Загальний підхід до вибору індикаторів засновано на більш вузькому, економічному визначенні соціального капіталу як сукупності загальних норм та цінностей, що дають змогу суспільству вирішувати проблему надання суспільних благ. На думку Л. Поліщук, основою такого підходу до визначення соціального капіталу можуть бути як мінімум чотири найбільш важливі ресурси, що виникають або посилюються саме завдяки соціальним зв'язкам і дають змогу підвищити ефективність економічної діяльності загалом [10].

По-перше, це доступність інформації. Для звичайних ринкових відносин характерною рисою є неповнота та недосконалість інформації, тобто її закритість, недоступність, високі витрати на отримання повної, достовірної та об'єктивної інформації. Соціальні зв'язки в певному середовищі надають індивідууму корисні відомості, недоступні

з інших джерел, про можливості та варіанти найбільш вигідної поведінки на ринку.

По-друге, соціальні зв'язки можуть впливати на діяльність менеджерів з роботи з персоналом або керівників фірми. Соціальні зв'язки з тими, хто має у своєму розпорядженні ресурси та реальну владу, сприяють вирішенню питань працевлаштування та розвитку кар'єри працівників не менш, ніж накопичені ними знання та досвід.

По-третє, соціальні зв'язки індивіда можуть сприйматися організацією як якість соціальних гарантій, що забезпечують доступ до певних соціальних ресурсів. Соціальні зв'язки, що «стоять» за людиною, свідчать про те, що, крім індивідуального людського капіталу (знань та досвіду), вони є додатковими ресурсами, на які певною мірою може розраховувати фірма, наймаючи цього працівника.

І, нарешті, по-четверте, соціальні зв'язки підсилюють та прискорюють процес визнання та адаптації нового працівника на підприємстві. Належність до певної соціальної групи автоматично має на увазі поділ її інтересів та цінностей, що забезпечує не тільки емоційну підтримку, але і високий ступінь довіри до новачка в колективі. Таким чином, соціальні зв'язки підтримують душевний спокій працівника та відкривають йому доступ до різних ресурсів фірми.

Важливим питанням є забезпечення оптимізації соціального капіталу з метою отримання найбільших результатів від його використання. До ключових чинників оптимізації формування соціального капіталу Є.С. Драгомірова відносить такі: інвестиції в освіту, охорону здоров'я, інтелектуальний капітал; боротьбу з корупцією та організованою злочинністю шляхом створення громадських об'єднань та посилення їх впливу на процес формування державної політики [11, с. 5-12, 19].

Слід підкреслити, що сутність соціального капіталу визначається мірою взаємної довіри людей у суспільстві. Якщо у суспільстві є взаємна довіра між його членами, то в ньому є і соціальний капітал. Довіра тут є головним елементом, що забезпечує цілісність усіх складників структури соціального капіталу. Саме довіра та націленість людей на досягнення спільної мети об'єднують окремі індивідуальні капітали людей у соціальний капітал на рівні трудових колективів, громадських рухів, національних і державних співтовариств.

Отже, індивідуальний соціальний капітал у процесі свого розвитку та взаємодії створює досить стійку форму соціального капіталу всього суспільства. Тому соціальний капітал належить усім членам суспільства. З погляду економічного аспекту довіра відіграє значну роль не тільки в економії часу та обсягах інвестицій, але й в оптимізації вибору.

Можливості економічного зростання будь-якої країни залежать від наявності та рівня використання природних та трудових ресурсів, основного

капіталу, техніки та технологій, обсягу сукупного попиту на продукцію, ступеня мотивації робітників до праці, а також від соціальної, економічної та політичної структури конкретного суспільства.

Зараз окремі економісти здійснюють пошук варіантів оцінки впливу соціального капіталу на економічне зростання. Так, колектив авторів під керівництвом Н.В. Яремчука зазначає, що елементи соціального капіталу впливають на економічне зростання за такими основними напрямками.

По-перше, в результаті зростання рівня довіри між людьми менше ресурсів необхідно витратити для захисту від випадків шахрайства у процесі здійснення економічної діяльності.

По-друге, підприємцям потрібно менше зусиль для відстеження поведінки постачальників і працівників, завдяки чому можуть бути вивільнені ресурси для модернізації виробництва та здійснення нововведень.

По-третє, доповнення економічних відносин, що будуються на праві власності, відносинами, що засновані на довірі одного члена колективу до іншого, знижує витрати на укладання контрактів та угод.

По-четверте, більш високий ступінь довіри до держави та її економічної політики більш сприятливо позначається на обсягах інвестицій.

По-п'яте, участь громадськості у прийнятті важливих економічних рішень у суспільстві зумовлює більш ефективну роботу державних органів влади.

По-шосте, поширення комунікацій між людьми полегшує передачу інформації та прискорює розповсюдження нових технологій та видів продукції.

По-сьоме, соціальний капітал може виступати як свого роду соціальна страховка, а також давати домогосподарствам змогу здійснювати більш ризиковану, але й потенційно більш прибуткову діяльність.

Запропоновані напрями впливу соціального капіталу на економічне зростання можуть бути визнані як певною мірою еkleктичні. Більш логічний підхід до визначення напрямів приводить до наступних висновків:

1. Соціальний капітал забезпечує учасникам мереж економію трансакційних витрат.

2. Ще Дж. М. Кейнс зазначав, що дуже важливим є настрої інвесторів. Отже, якісний соціальний капітал забезпечує більшу довіру інвесторів та зростання інвестицій як важливого чинника економічного зростання.

3. У процесі інвестування значну роль відіграють якість та оцінка ефективності обраних інвестиційних об'єктів, оскільки економічним суб'єктам досить складно зробити правильний вибір за наявності різних альтернативних варіантів інвестування. У будь-якому разі є інвестиційний ризик як ризик невдалого вибору через:

а) невизначеність наслідків обраного варіанту;

б) незворотність прийнятих рішень щодо вкладання інвестицій;

в) можливі великі зайві витрати під час реалізації інвестиційного проекту.

Вплив соціального капіталу на економічне зростання можна розглядати також на мікро-, мезо- та макrorівні. У першому разі можливо оцінити внесок соціального капіталу в добробут індивідів та домашніх господарств; у другому – в розвиток місцевих громад та ефективність роботи місцевих органів влади; у третьому – у розвиток суспільства, громадських організацій та країни загалом.

На мезорівні соціальний капітал може привести до скорочення трансакційних витрат у приватному, державному та некомерційному секторах економіки.

На мікрорівні соціальний капітал можна охарактеризувати як один із чинників економічного зростання, тому що він активно створюється у процесі освіти окремих індивідів. Освіта не тільки розвиває підґрунтя, що закладено у родині, але й доповнює його новими елементами соціального капіталу, що формуються у процесі навчання за рахунок розширення кола неформальних зв'язків, мереж, знайомств, співпраці тощо. У сучасній економіці зростання рівня освіти населення є одним із головних чинників забезпечення сталого економічного зростання на основі підвищення рівня професійних знань фахівців та впливу соціальних зв'язків, що було отримано у процесі навчання та комунікації.

Розвиток соціального капіталу на рівні підприємств та фірм – це також важливий чинник зростання в масштабах сучасної національної економіки. Лише за наявності такого капіталу досить високої якості підприємства та фірми країни спроможні реалізувати економічні програми та проекти, працювати як «єдиний організм», вирішуючи у сукупності загальнонаціональні завдання.

Соціальний капітал має низку специфічних ознак. По-перше, це завжди продукт організованої взаємодії людей, тому він має суспільну, а не індивідуальну природу. По-друге, соціальний капітал як елемент функціонування соціально-організованої суспільної системи не може перебувати у приватній власності, тобто він є суспільним благом. По-третє, незважаючи на те, що соціальний капітал не є власністю окремої фірми, він входить до структури активів фірми та може бути використаний будь-яким підприємством у разі необхідності.

Ефективна взаємодія та співпраця працівників фірми створює власну «мову» ділового спілкування; власний соціальний капітал, що дає змогу посилювати віддачу від залучення до процесу виробництва інших економічних чинників. Відсутність на фірмі можливостей розвитку оперативної довіри, ділового спілкування та корпоративної етики, марна трата часу та витрачання сил співробітників на «з'ясування стосунків», нездорове

суперництво між різними «угрупованнями», що беруть участь у конфліктах, приводять до погіршення результатів діяльності фірми як ефективної економічної структури, зростання її трансакційних витрат, що можуть бути вищі за ринкові.

Досить складним завданням є аналіз впливу нових чинників зростання: визначення частки, що вносять в економічне зростання інформація, знання, наука, людський або соціальний капітал. Найчастіше вплив цих чинників має опосередкований характер. Соціальний капітал окремих індивідів у суспільстві відрізняється внаслідок різних природних та соціально-економічних причин. Але з віком окрема людина та її соціальний капітал змінюються, накопичуються і можуть принести певний економічний ефект. Іншими словами, соціальний капітал виробляється та відтворюється.

Соціальний капітал втілений у людині, він не може продаватися, передаватися або залишатися в спадщину за заповітом, як, наприклад, гроші та матеріальні цінності. Розвиток соціального капіталу створює умови для економічного зростання, але як засіб запобігання «провалів» ринку він є не завжди ефективним інструментом. Тому його можна використовувати як чинник руху вперед, тобто руху до подальшого розвитку суспільства. Забезпечувати базові елементи у суспільстві є обов'язком держави, для чого вона повинна використовувати законодавство, фіскальну та монетарну політику.

Соціальний капітал певною мірою створює умови для саморегулювання економіки, даючи змогу зменшити масштаби державного регулювання; таким же чином корпоративна соціальна відповідальність зменшує потребу в участі держави у заходах з охорони навколишнього середовища, регулювання трудових відносин та здійснення контролю за якістю продукції.

На думку Т.В. Шаповалової, з огляду на необхідність трансформації соціального капіталу в Україні необхідно забезпечити такі стратегічні напрями його вдосконалення з погляду економіки, як: формування системи запобігання можливості економічних агентів отримувати доходи від «тіньової» економіки та скорочення відпливу капіталу з України за кордон; вжиття заходів щодо спрощення механізму реєстрації підприємницької діяльності та поліпшення бізнес-клімату; запровадження ефективних механізмів забезпечення прозорості та відкритості процесів розподілу та використання бюджетних фінансових ресурсів, здійснення державних закупівель; проведення судової реформи для створення правової бази боротьби з корупцією; формування соціального капіталу та зростання його ролі у сучасному суспільстві [12].

Розвиток соціального капіталу шляхом активізації участі населення у суспільному житті є важливим елементом формування концепції громадянського

суспільства. Ефективна взаємодія та співпраця держави та громадянського суспільства можуть бути максимально продуктивними, якщо держава та громадськість є досить зрілими, а населення країни – соціально активним та відповідальним. Партнерство держави та громадськості дає змогу не лише зміцнити соціально-економічні відносини у суспільстві, але й сприяти накопиченню соціального капіталу та його подальшому розвитку.

У сучасному світі концепція соціального капіталу відкриває нові шляхи до поєднання неформальної соціальної інфраструктури суспільства з дієвою державною політикою. Насправді соціальний капітал не може кардинально замінити державну політику, він, скоріше, є її ефективною передумовою та частково її наслідком. Ефективна державна політика стимулює утворення соціального капіталу, а соціальний капітал підвищує ефективність дій уряду країни та держави загалом.

Результатами процесу накопичення соціального капіталу можуть бути: розвинена громадська свідомість, що породжує високий рівень громадсько-політичної активності населення; поширення доступу громадян до вирішення загальнонаціональних завдань та участі в управлінні державою; більш ефективна діяльність органів державної влади, що адекватно реагує на потреби та інтереси суспільства; прискорений соціально-економічний та політичний розвиток країни.

Таким чином, соціальний капітал має різноманітний вплив на розвиток суспільства: економічне зростання, формування соціальних відносин, створення громадських об'єднань, діяльність органів державної влади, рівень довіри до неї з боку населення країни тощо. Формування концепції соціального капіталу та її ефективне втілення у суспільному житті дають змогу забезпечити ефективний розвиток країни, запровадити сучасні форми громадської активності населення, створити передумови для зростання добробуту громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые // Экономическая социология. Т. 3. № 5. 2002. С. 60-74.
2. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. 2001. № 3. С. 122-139.
3. Фукуяма Ф. Соціальний капітал / Ф. Фукуяма // Незалежний культурологічний часопис. 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua>
4. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. 2009. № 3. С. 19-24.
5. Волчкова Г.К. Домінанти розвитку соціального капіталу в сучасних умовах / Г.К. Волчкова // Економіка і організація управління. 2014. № 3(19). С. 56-61.

6. Гриненко А.М. Соціальний капітал: сутність та генезис його трактування / А.М. Гриненко, В.В. Кирилюк // Соціально-трудові відносини: теорія і практика: зб. наук. пр. / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ: КНЕУ, 2017. № 2. С. 321-328.

7. Єрмакова О.А. Соціальний капітал як важливий фактор економічного розвитку України та її регіонів / О.А. Єрмакова // Вісник Нац. унів-ту «Львівська політехніка»; Серія: Проблеми економіки та управління: зб. наук. праць. 2016. № 847. С. 88-96.

8. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.

9. Патнем Р.Д. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії: Пер. з англ. / Р.Д. Патнем, Р. Леонарді, Р.Й. Нанетті. Київ: Основи, 2001. 301 с.

10. Полищук Л. Экономическое значение социального капитала / Л. Полищук, Р. Меняшев // Вопросы экономики. 2011. № 2. С. 46-65.

11. Драгомірова Є.С. Формування соціального капіталу на державному і регіональному рівнях: автореф. дис. канд. екон. наук: [спец. 08.00.07] / Є.С. Драгомірова; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2010. 20 с.

12. Шаповалова Т.В. Соціальний капітал: теоретичні засади та стратегії трансформації: монографія / Т.В. Шаповалова. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 360 с.

13. Нахтов Т.В. Социальный капитал и образование / Т.В. Нахтов // Вопросы образования. 2012. № 2. С. 63-68.

14. Сивуха С.В. Социальный капитал: Энциклопедия социологии / С.В. Сивуха. URL: <http://bourdieu.name>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS OF IMPLEMENTATION OF LEADERSHIP POTENTIAL OF YOUTH OF UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

УДК 332.024

Морозюк Н.В.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки праці та соціального розвитку Національний університет біоресурсів і природокористування України

Шапошнік В.М.

к.вет.н., старший науковий співробітник Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК

Круглик С.Г.

науковий співробітник Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК

У статті визначено ключові з позиції молоді об'єднаних територіальних громад України соціально-економічні умови реалізації їхнього лідерського потенціалу, а саме: зайнятість за місцем проживання; належні житлово-побутові умови; доступність до якісних соціальних послуг (медичних, освітніх, культурних тощо). Розглянуто можливості для створення цих умов шляхом координації діяльності основних суб'єктів управління територіальних громад: органів державної влади, місцевого самоврядування, населення, громадського сектору та бізнесу.

Ключові слова: молодь, лідерський потенціал, об'єднані територіальні громади, соціально-економічні умови, суб'єкти управління територіальними громадами.

В статье определены ключевые с точки зрения молодежи объединенных территориальных общин Украины социально-экономические условия реализации их лидерского потенциала, а именно: занятость по месту жительства; надлежащие жилищно-бытовые условия; доступность к качественным социальным услугам (медицинским, образовательным, культурным и т.д.). Рассмотрены возможности для создания этих условий путем координации деятельности основных субъектов управления территориальных громад: органов государственной власти, местного самоуправления, населения, общественного сектора и бизнеса.

смотрены возможности для создания этих условий путем координации деятельности основных субъектов управления территориальных громад: органов государственной власти, местного самоуправления, населения, общественного сектора и бизнеса.

Ключевые слова: молодежь, лидерский потенциал, объединенные территориальные общины, социально-экономические условия, субъекты управления территориальными общинами.

The article outlines the key socioeconomic conditions for the implementation of their leadership potential from the point of view of the youth of the united territorial communities of Ukraine, namely: employment at the place of residence; proper living and living conditions; availability of high-quality social services (medical, educational, cultural, etc.). Opportunities for creation of these ways by coordination of activity of the main subjects of management of territorial communities are considered: public authorities, local self-government, population, public sector and business.

Key words: youth, leadership potential, united territorial communities, socio-economic conditions, subjects of management of territorial communities.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування та створення різнопланових (політичних, економічних, соціальних) внутрішньодержавних і міждержавних об'єднань, суспільство стало потребувати компетентних і активних фахівців, здатних швидко і вміло визначати цілі своєї діяльності, прогнозувати досягнення, долати труд-

нощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, тобто повною мірою проявляти свій творчий потенціал і лідерські властивості особистості.

Проте, не маючи змоги реалізуватися в Україні, молоді лідери змушені покидати її. За різними оцінками, до 50% молоді у віці від 14 до 34 років мають намір виїхати за кордон. Зараз, за даними країн